

KATALIKŲ BAŽNYČIOS KAITA LIETUVOJE TRANSFORMACIJŲ LAIKOTARPIU

Valdas Pruskus

Vilniaus Gedimino technikos universiteto
Filosofijos ir politologijos katedra
Saulėtekio al. 11, LT-2040 Vilnius
Faks. (370-2) 70 04 46

Straipsnyje analizuojami Lietuvos katalikų bažnyčios kaitos ypatumai pirmuoju nepriklausomybės dešimtmečiu. Nagrinėjamos Bažnyčios vidaus ir išorės permainos, nulemtos visuomenės ekonominių, socialinių ir kultūrinių transformacijų, visuotinės globalizacijos procesų pagimdyto religinio pluralizmo, į kurį tenka reaguoti atsižvelgiant į turimą bažnytinės veiklos paveldą, suformuotą istorinės patirties ir konkrečių aplinkybių. Aptariama Katalikų bažnyčios laikysena valstybės ir politinio gyvenimo atžvilgiu, jos specifinės padėties ir vaidmens kitimo prielaidos kuriant pilietinę visuomenę Lietuvoje.

Prasminiai žodžiai: Katalikų bažnyčia, religinės organizacijos, kultūrinis ir religinis pluralizmas, anti-bažnytinė valstybės politika, pilietinė visuomenė.

Įvadas

XX–XXI amžių sandūroje Katalikų bažnyčia tebėra reikšmingas dvasinis ir socialinis veiksnys. Kultūros raidoje ji yra svarbi tapatybės tęstinumo ir civilizacijos kontaktų tarpininkė, neabejotina jos pozityvi reikšmė socialiniams, ekonominiams bei etniniams pokyčiams. Neginčytina Bažnyčios įtaka krikščioniškajai Lietuvos sociokultūrinės tapatybės dimensijai – ji lėmė tapatybės integralumą okupacijų metais. Šiandien Bažnyčia tampa svarbiu veiksmu įveikiant sovietinės sistemos socialinio ir dvasino palikimo apraiškas, puoselėjant naujas bendruomeniškumo formas, kuriant pilietinę visuomenę kaip subsidiariai veikiančią iniciatyvių ir atsakingų grupių konsteliaciją.

Kita vertus, akivaizdu ir tai, kad perėjimas nuo ankstesnių socialinių ryšių prie pilietinės

visuomenės nebus lengvas. Krizės akivaizdoje iš Bažnyčios pirmiausia reikalaujama atlikti dorovės saugotojos vaidmenį – būti visuomenės sąžinės kamertonu, visų nuskriaustųjų gynėja, taip pat atlikti visuomenę integruojančią funkciją formuojant socialinę organizaciją – žmonių bendruomeninio gyvenimo pamatų statybos vaidmenį. Tačiau dažnai užmirštama, kad krikščioniškoji laikysena yra abstraktus dalykas. Jai egzistuoti būtinos ir tam tikros sąlygos, pajėgos, ir tikėjimu pagrįsta konkreti veikla. Būtent ši veikla ir parodo realų Bažnyčios vaidmenį visuomenėje.

Per praėjusį dešimtmetį Katalikų bažnyčios, kaip institucijos, padėtis iš esmės pasikeitė. Bažnyčia stengėsi susigrąžinti tai, kas iš jos sovietmečiu buvo neteisėtai atimta ir kas reikalinga, kad ji galėtų veikti.

Kartu ji susidūrė ir su naujais reiškinais, kuriuos lemia globalizacijos procesai. Visų pirma tai kultūrinis ir religinis pliuralizmas, kuris ir mūsų visuomenėje vis labiau tampa realybe. Reikia mokyti gerbti tikinčiųjų religinius jausmus, gyventi visuomenėje šalia žmonių, turinčių kitokį pasaulėvaizdį, o jų vis daugėja. Ugdytis svetingumo dvasią nėra lengva ir paprasta. Tačiau būtina aiškiau suvokti ir įvardyti ne tik savo religinį tapatumą, bet ir Bažnyčios, kaip institucijos, vietą ir vaidmenį besikeičiančioje Lietuvos visuomenėje.

Taigi šiandien pati Katalikų bažnyčia patiria nemažas vidaus ir išorės permainas, nulemtas visuomenės ekonominių, socialinių, kultūrinių transformacijų. Į šiuos pokyčius tenka reaguoti atsizvelgiant į turimą bažnytinės veiklos paveldą, suformuotą istorinės patirties ir konkrečių aplinkybių.

Straipsnio **tikslas** – atskleisti Lietuvos katalikų bažnyčios, kaip institucijos, veikimo ypatumus pirmuoju nepriklausomybės dešimtmečiu (1990–2001), išryškinti jos laikyseną valstybės ir politinio gyvenimo atžvilgiu, aptarti Bažnyčios vietas ir vaidmens kitimą kuriant pilietinę visuomenę.

1. Katalikų bažnyčios atnaujinimo ypatumai ir augimo įtampos šaltiniai pirmuoju nepriklausomybės dešimtmečiu

Tai, ką po 1988 m. galima įvardyti kaip sėkmę, yra formalus Katalikų bažnyčios Lietuvoje atnaujinimas. Per Nepriklausomybės dešimtmetį Katalikų bažnyčia, kaip institucija, ne tik stengėsi atvirai deklaruoti savo interesus ir juos ginti, bet ir susigrąžinti tai, kas reikalinga jai funkcionuoti ir kas iš jos buvo neteisėtai atimta sovietmečiu.

Bažnyčios atnaujinimas vyko dviem kryptimis (lygmenimis).

Sovietmečiu draustų Bažnyčios institucijų, organizacijų ir veikimo sričių atgaivinimas.

Stengtasi atgaivinti sovietmečiu draustas Katalikų bažnyčios institucijas ir veikimo sritis.

Per šį laikotarpį Bažnyčia, kaip institucija, iš esmės pasikeitė – sureguliuota įsisenėjusi bažnytinių provincijų valdymo ir jų ribų problema, įkurta Šiaulių miesto raidai svarbi septintoji vyskupija, normaliai funkcionuoja svarbiausi koordinavimo institutai (Vyskupų Konferencija ir jos komisijos, kunigų tarybos) ir ugdymo centrai (seminarijos (be Kauno, įkurtos naujos – Telšių, Vilniaus, Vilkaviškio), teologų ir katechetų rengimo įstaigos).

Bendromis dvasinėmis, organizacinėmis ir intelektinėmis krikščionių pastangomis buvo siekiama:

- a) atkurti ikisovietinės veiklos struktūras, organizacijas;
- b) sutvarkyti sakralinius ir bendruomenės pastatus, steigti naujus centrus;
- c) plėtoti šiuolaikiškos, t. y. postmodernios, informacinės ir sekuliarizuotos visuomenės poreikius atitinkančias pastoracines, evangelizacines, karitatyvines ir edukacines sistemas.

Atgaivintas anksčiau draustas teologinis švietimas, vėl gali tęsti savo darbą vienuolijos ir kongregacijos. Net trys po 1990 m. paskirti Lietuvos vyskupai sovietmečiu buvo kolaboravimo galimybę atmetusios ir principingai už religijos laisvę ir žmogaus teises kovojusios grupės lyderiai (J. Boruta, S. Tamkevičius, J. Kauneckas). Tai liudija ne tik Šventojo Sosto paramą daug skriaudų patyrusiai Lietuvos katalikų bažnyčiai, bet ir Bažnyčios reikšmę formuojant naujosios istorijos savimonę. Istorinės tapatybės suvokimas, ypač santykio su totalitarizmu požiūriu, yra lemiamas stabilios, ilgaamžės pilietinės dermės, taigi ir demokratijos brandos sąlyga. Todėl natūralu, kad Katalikų bažnyčios balsas čia itin svarbus.

Sugrįžimas į tarptautines krikščioniškas organizacijas, kurių veikloje Katalikų bažnyčia sovietmečiu negalėjo laisvai dalyvauti kaip visateisė ir patikima partnerė. Šis sugrįžimas reiškė Bažnyčios, kaip svarbaus socialinio ir politinio veiksnio Lietuvos valstybei bendraujant su krikščioniškąja Europa, vaidmens išaugimą, ištikimybės europietišškai krikščioniškai tradicijai patvirtinimą ir kartu pasirengimą atsiverti bažnytinio veikimo sekuliarizuotoje visuomenėje sukauptai patirčiai. Pastarasis lygmuo yra sudėtingiausias ir svarbiausias siekis, kartu keliantis daugiausia rūpesčio Bažnyčiai.

Šiandien vis labiau akivaizdu, kad formalus Bažnyčios atnaujinimo rezervas menkėja. Pamažu ryškėja realūs Katalikų bažnyčios padėties ir įtakos visuomenėje kontūrai. Juos lemia ir savaip įremina išoriniai ir vidiniai Bažnyčios augimo įtampos šaltiniai.

1.1. Išoriniai Bažnyčios augimo įtampos šaltiniai

Jie susiję su dar Sąjūdžio metais gimusiais ir jo sukurtais mitais.

- *tikrosios Bažnyčios jėgos ir jos įtakos visuomenei pervertinimu;*
- *nepakankamu priešišku Bažnyčiai nuotaiku arba abejingumu, būdingo nemažai daliai Lietuvos visuomenės, įvertinimu.*

1. Tikrosios Bažnyčios galios ir įtakos visuomenei pervertinimas. Žmonės, kurie dar Sąjūdžio laikais įsitraukė į Bažnyčios veiklą, labai pasitikėjo jos galimybėmis esmingai paveikti visuomenę, kad greitai pagerėtų ne tik dvasinis, bet ir materialinis jos gyvenimas. Kai kurie įsivaizdavo, kad užtekssugrįžti į situaciją, buvusią ketvirtajame dešimtmetyje prieš Sovietų Sąjungai okupuojant Lietuvą, ir visiškai pamiršo, kad per 50 metų pasikeitė ne tik visuomenės socialinė struktūra, bet ir pati Bažnyčia (pakito kunių rengimo sąlygos, pasikeitė ir dalies tikinčių-

jų saviraiškos orientacijos). Tačiau formaliai tradiciniai įsipareigojimai Bažnyčiai Lietuvoje, kaip ir daugelyje pokomunistinių šalių, išliko.

1999 m. atlikto sociologinio tyrimo duomenimis, ir šiandien Lietuvoje keturi iš penkių sako esą tikintys, iš jų 70 proc. laiko save katalikais, pasitikėjimas Bažnyčia taip pat vienas iš didžiausių (Navickas 2002: 13). Palyginti su kitomis šalimis, tai nemažas skaičius. Antai JAV, kur esama santykinai daugiausia tikinčių žmonių, tiek protestantų, tiek katalikų bažnyčias lanko 42–35 proc. gyventojų (Rops 1998: 36). Čia reikėtų pridurti, kad šis skaičius apima bet kokią identifikaciją su krikščionybe (galbūt tuščią ir deklaratyvią).

Minėto tyrimo duomenimis, kas penktam Lietuvos katalikui Dievas yra kažkas neaiškaus ir „išskydusio“, net 26 proc. puoselėja teocentrinę pasaulėžiūrą, atitinkančią Nikėjos išpažinimą. Tik 4 iš 5 katalikų apskritai tiki Dievą (*sic*), o 15 proc. nėra tikri, kad Jėzus kada nors gyveno. Kas penktas Lietuvos katalikas Jėzų supranta kaip tiesiog išskirtinį žmogų, gal pranašą. Pomirtiniu gyvenimu tiki tik 60 proc. katalikų, o prisikėlimu po mirties – 49 proc. (Navickas 2002: 13). Iš to matyti, kad nemažai daliai piliečių, priskiriančių save Bažnyčiai, lemiamos reikšmės turi ne tikėjimas Dievu, bet greičiau istorinis kultūrinis paveldas. Nors ligi šiol rimtų lyginamųjų tyrimų nėra atlikta, tačiau galima spėti, kad aktyviai tikinčiųjų (stipri identifikacija su Bažnyčia, nuolatinis dalyvavimas pamaldose) procentas nėra didelis. Arkv. S. Tamkevičiaus manymu, jie sudarytų apie 10 proc.¹

¹ „Nelabai tikiu, kad Lietuvoje yra 70 nuošimčių katalikų. Na, pakrikštytųjų vėliau yra dar daugiau, tačiau vienas dalykas būti pakrikštytu, o kitas – būti aktyviu kataliku. Tokių katalikų šiandieninėje Lietuvoje tikrai ne 70 proc., bet bent jau septynis kartus mažiau“ (Bažnyčia 2000: 28).

Akivaizdu ir tai, kad krikščionių balsas šiandienėje Lietuvoje nėra toks stiprus, koks galėtų būti, jeigu katalikų būtų ištis 70 proc., kaip rodo sociologinės apklausos. Tiesa, krikščionių balsas yra vienintelė pastebima komercinėje žiniasklaidoje moralinių vertybių iškreipimo tendencijos alternatyva, aktuali ir politiniams bei kultūriniais diskursams. Tačiau apskritai katalikiškoji mintis (tai akivaizdu ir be didesnių tyrimų) turi menką įtaką visuomenės gyvenimui, daug menkesnę, nei realiai galėtų turėti. Natūraliai kyla klausimas: kokia katalikų silpnybės priežastis?

Drįstu teigti, jog tai susiję su katalikiškosios inteligentijos, kaip tam tikros socialinės grupės, puoselėjančios religines vertybes ir užimančios aiškiai įvardytas pozicijas, silpnumu, aiškesnės savo vietos Bažnyčioje nesuvokimu ir pastangų apginti savo krikščioniškumą stoka. Pastaraisiais metais į katalikiškosios inteligentijos gretas įsiliejo nemaža tikybos mokytojų, iš nostalgijos ar mados – buvusių ateistų, mokslo elito atstovų. Palyginti su tradicine, t. y. tarpukario, katalikiškąja inteligentija, naujoji katalikiškoji inteligentija (greičiau save jai priskirianti) pasižymi skirtingais gyvenimo stiliais, vertybiniais kodais ir kasdienio elgesio normomis. Jų „ethos“ (supratimas apie katalikų inteligentijos vietą ir vaidmenį) pagrįstas instrumentinio racionalizmo nuostatomis ir sunkiai suderinamas su „altruistine-kultūrine“ inteligentijos laikysena. Katalikiškajai inteligentijai, kaip ir visai pokomunistinės visuomenės inteligentijai, būdingi tokie sociologinės charakteristikos bruožai:

- 1) *Amorfinė struktūra, apimanti beveik visus visuomenės sluoksnius ir jos narius* (t. y. aiškesnės struktūros nebuvimas).
- 2) *Nenoras susieti save su konkrečia krikščioniška organizacija ir taip prisimti išpareigojimus*. Ta neformali narystė leidžia būti efemeriskai visur, su visais ir kartu su niekuo.

3) *Vidinis krikščioniškų organizacijų ir jų valdymo organų labilumas, jų funkcijų neapibrėžtumumas, liudijantis paskatinimų ir sankcijų sistemos, be kurios neįmanoma normali socialinė sistema, nebūtį*. Daugelis katalikiškų organizacijų neturi aiškaus veikimo plano, įstojusieji nejaučia reikalo vykdyti prisiimtų išpareigojimų, „laisvė neveikti“ pripažįstama asmens „laisvė be pareigos“.

4) *Estetinis parodomasis religingumas, pasireiškiantis (pasirodymu!) dalyvavimu organizuojamose akcijose* (įvairiuose renginiuose), kurių tikslas – parodyti katalikišką „veikimą“ ir vienybę, o ne paliudyti autentišką tikėjimą, savo tikrąjį krikščioniškumą.

5) *Veikiau numanomas ir nujaudiamas negu išisąmonintas ir sutartinis fundamentinių nuostatų pobūdis, jų išpažinimas ir laikymasis*.

Minėti bruožai daugiau ar mažiau būdingi ir tikintiesiems, kurie nepasižymi dideliu aktyvumu.

Nenuostabu, kad iki šiol Lietuvoje labai trūks ta aktyvių katalikų pasauliečių (o ne Bažnyčios vadovų) iniciatyvų. Tikintieji vis dar laukia kitų vadovavimo. Tų, kurie sakosi esą neklystantys, tų, kurie parodo, kaip dera elgtis. Tikimasi, kad kas nors už juos nuspręs. Žmonės nejaučia didelio poreikio dalyvauti parapijos gyvenime. Individualioje vertybių skalėje toks dalyvavimas atsiduria kone paskutinėje vietoje. Žmonės ateina į pamaldas ir paskui išskuba namo (tarytum atvyksta „pasižymėti“, kad buvo). Tiesa, tas „pasižymėjimas“ yra svarbus: tai priklausymo Visuotinei bažnyčiai paraiška, suteikimas Bažnyčiai (kunigui) įgaliojimų tvarkyti visus bendruomenės reikalus tokiu būdu iš dalies nusiimant atsakomybę už Bažnyčios reikalus, pasiliekančią šalia Bažnyčios ir stebint iš šalies pasaulio jai metamus iššūkius.

Ši socialinė psichologinė laikysena formavosi palaipsniui. Jai turėjo įtakos dvi aplinkybės.

Viena vertus, sovietmečiu valdžios diegiamas požiūris į Bažnyčią, kai stengtasi atskirti kunigą nuo tikinčiųjų, ribojant aktyvesnį pastarųjų dalyvavimą Bažnyčios gyvenime (draudimas vaikams patarnauti mišiose, vykdyti vaikų ir suaugusiųjų katechizaciją, neleisti kunigams lankyti tikinčiųjų namuose ir pan.). Valdžia tikinčiuosius toleravo, jeigu šie aktyviai nesireiškė bažnytinėje veikloje, o tik formaliai buvo pamaldų lankytojai. Ilgainiui daugeliui tai tapo norma ir įpročiu (skatino tam tikrą dvasinį tingumą), savo ruožtu turėjo įtakos ir religinio formalizmo plėtrai apskritai.

Kita vertus, minėtai socialinei ir psichologinei laikysenai turėjo įtakos ir kunigų kovotojų už tikinčiųjų teises aktyvumas, pasiaukojimas. Daugeliui jie buvo tikri Bažnyčios, o kartu ir kiekvieno tikinčiojo interesų gynėjai, jie buvo gerbiami, jais visiškai pasitikima. Tad svarbus atrodė ne kiekvieno bažnytinės bendruomenės nario balsas, bet kunigo kovotojo balsas. Tačiau kovotojų laikai praėjo. Plėtojantis demokratijos procesams, vis labiau aiškėjo, kad ginti savo teises – tai pirmiausia kiekvieno piliečio, taip pat ir kataliko (kaip politinės bendruomenės nario), priedermė – niekas geriau už jį to padaryti negali (Rodger 1990: 50–53). (Bažnyčioje liko per daug kulto tarnų, o naujo laikmečio misionierių atsirado per mažai.)

Pasikeitus situacijai, padidėjo kiekvieno tikinčiojo sąmoningos krikščioniškos laikysenos svarba ir vertė. Deja, tokių sąmoningai tikinčiųjų ir aktyviai savo tikėjimą ginančiųjų gretos pasirodė gerokai praretėjusios. Iš dalies lėmė tai, kad sovietmečiu katalikai turėjo labai suvaržytas visuomeninės veiklos tradicijas, o ir jas nebuvo stengiamasi išplėtoti dėl nuolatinės valdžios „priežiūros“. Tad nenuostabu, kad didesnė visuomenės dalis pasirodė esanti gana abejinga ir nepasirengusi viešai ginti ne tik Bažnyčios reikalų, bet ir savo krikščioniškumo (linkusi daugiau jį demonstruoti, negu realiai apginti).

2. *Nepakankamas priešiško Bažnyčiai pasireiškimo įvertinimas.* Katalikų bažnyčia šią dieną patiria tokį intensyvų spaudimą, nulemtą politinio, socialinio, ekonominio ir kultūrinio gyvenimo pokyčių, kokio dar nebuvo.

Pirmiausia tai susiję su naujų religinių judėjimų ir sektų, propaguojančių naujas, netradicines religingumo formas, skverbimusi į Lietuvą (Peškaitis 2000 ir kt.). Šiuo metu jų yra per 170. Kai kurių sektų agresyvumas ir veiklos metodai vis dar nesulaukia tinkamo Katalikų bažnyčios atsako. Padėtį sunkina ir tai, kad valstybinės institucijos, kurioms privalu reaguoti į šiuos procesus, neturi aiškios ir vienareikšmės nuostatos sektų veiklos atžvilgiu. Pažangių įstatymų, kuriuos yra priėmusios Vakarų šalys kovodamos su sektų plitimu (Prancūzija), Lietuvoje vis dar nėra dėl įvairių politinių grupių interesų. Įtakos turi ir sektų lobistinis darbas (Seime ir Vyriausybėje)².

Ne mažesnių įtampų kyla ir Bažnyčios santykiuose su valdžia, dažniausiai dėl valdininkų nekompetencijos, Bažnyčios prigimties, ypatingos vietos ir vaidmens visuomenėje nesupratimo. Kaip ir sovietmečiu, į kunigą žiūrima kaip į paprastą tarnautoją, o į Bažnyčią – kaip į instituciją, kurią galima tvarkyti kaip ir kitas, nepaisant to fakto, kad Bažnyčia turi savas per 2 tūkstančius metų susiformavusias veiksenos ir gyvenimos formas bei tradicijas. Jas keisti pasaulietinė valdžia neturinti jokių teisių, nors sąmoningai ar nesąmoningai tokių bandymų daugėja.

Negalima nepastebėti ir kritiškos, negatyvios dalies intelektualų (ypač vidurinėsios kartos, išauklėtos buldozerinio ateizmo laikais) nuostatos

² Lietuvoje lig šiol nėra Religinių reikalų departamento, kuris tuos reikalus tvarkytų, kaip yra pokomunistinėse šalyse (pvz., Vengrijoje, Čekijoje). Mūsų šalyje šis darbas patikėtas Teisingumo ministerijai (skirta 1,5 etato). Neturi aiškaus požiūrio į sektas ir politinės partijos.

Katalikų bažnyčios atžvilgiu. Prasta tradicija menkinti Bažnyčios ir jos veikėjų įnašą į Lietuvos socialinės ir politinės minties plėtotę, išskrapyti faktus, sukurta dar anais laikais, kai Bažnyčia buvo laikoma ideologiškai kenksminga „darbo žmogui“, pasirodo esanti gaji. Tačiau ta tradicija įgyja naują pobūdį: kaltinama jau ne idėjinium, svetimu „darbo žmonių interesams“, bet tariamu Katalikų bažnyčios nesugebėjimu keistis, reaguoti į laiko iššūkius, pagaliau reformuotis atsižvelgiant į dabarties poreikius (o iš tiesų – į Bažnyčios kritikų norus). Nevengiama ir išskrapyti faktus, tendencingai nušviesti Bažnyčios veiklą, kai kurių jos atstovų veiksmus. Kurstant antibažnytinės nuotaikas į pagalbą pasitelkiama patogi „nepriklausoma“ spauda ir nepriklausomi „visaižiniai“ Bažnyčios reikalų ekspertai.

Reikėtų priminti, kad Bažnyčios modernėjimas („laikėjimas“) būtent ir yra jos pagrindinis siekis. Nešti Gerąją Naujieną galima tik atsižvelgiant į laiko ženklus, žmonėms suprantama kalba ir būdu. Tai Bažnyčia stengėsi daryti visais laikais, o juo labiau šiandien. Kaip veiksmingai ji tai daro, priklauso nuo daugelio veiksnių, pirmiausia – nuo Bažnyčios narių (tikinčiųjų pasauliečių ir kunigų) dvasinio ir socialinio angažuotumo. Taigi atsakomybė už Bažnyčios veikimą ir jo rezultatus tenka ne tik kunigijai, bet ir visiems Bažnyčios nariams. Nėgana to, dalį atsakomybės turi pasiimti ir visa visuomenė (*in corpore*), nes būtent nuo jos narių tolerancijos, gebėjimo priimti kitaip mąstančius priklauso ir Bažnyčios „modernėjimas“, tikrosios santarvės ir sakralinės erdvės kūrimo visuomenėje galimybės.

1.2. Vidiniai Bažnyčios augimo įtampos šaltiniai

1. Adekvataus bendravimo su šiuolaikine pliaralistine visuomene paveikio priemonėmis stoka. Katalikų bažnyčia buvo įpratusi prie tradi-

cinio bendravimo su tikinčiais formos, kuri pasižymėjo perdėtu pagarbumu dvasininko asmeniui ir jo autoritetui (įgytam padėties, o ne užsitarnauto konkrečiais darbais). Sovietinės valdžios vykdoma antibažnytinė politika savaip padėjo išsaugoti šią bendravimo formą, nes kunigas žmonių akyse buvo laikomas jų interesų gynėju, kurį stengtasi visai palaiykėti. Laikai pasikeitė, pakito ir valdžios požiūris į dvasininkiją. Savo ruožtu ir dvasininkijai tenka užsitarnauti tikinčiųjų pagarbą jau naujomis sąlygomis.

Daugeliui tikinčiųjų, ypač jaunesnės kartos, senosios bažnytinės veiklos formos atrodo nepaveikios, o naujų ne tiek jau daug. Ir tos nėra lengvai priimamos dėl lietuviams būdingo konservatyvumo ir atsargaus požiūrio į naujoves, ypač Bažnyčios gyvenime. Čia prisimintina, jog ir tarpukario metais į bažnytinio gyvenimo atnaujinimo siūlymus, kuriuos teikė jaunosios kartos katalikų intelektualai A. Maceina, P. Jakas, P. Gaidamavičius ir kt., buvo žiūrima gana įtariai ir atsargiai, raginama neskubėti (Pruskus 2001). Suprantama, naujovėms įsitvirtinti, joms priimti reikia laiko. Ne visi kunigai tam pasirėngę ir psichologiškai.

Dar nerado savo vietos visuomenės transformacijų akivaizdoje ir vienuolijos. Nors pastaraisiais metais atsikūrė daug vienuolijų (vyrų ir moterų), bet jos pasinėrusios labiau į savo vidaus veiklą, menkai bendrauja ir palaiko ryšius tarpusavyje. Jos dar tik ieško būdų ir priemonių bendrauti su pliaralistine šiuolaikine visuomene, reaguoti į jos poreikius paveikio priemonėmis.

2. Bendro labo ir atskiro intereso susikirtimas spendžiant Bažnyčios reikalus. Akivaizdu, kad valdžia neskuba grąžinti Katalikų bažnyčiai ir vienuolynams priklausančią turtą. Tiesa, ne visas yra vienodai gyvybiškai jiems svarbus ir reikalingas. Derybas su valstybe dėl turto grąžinimo veda Katalikų bažnyčios vadovybė. Kaip ir

dera, pirmiausia ji žiūri bendro Bažnyčios labo, dėl jo kartais tenka aukoti kai kurių vienuolynų poreikius. Tačiau ne visada pavyksta suderinti visų suinteresuotų šalių interesus. Todėl neišvengiamai kyla įtampos, kurios ne stiprina, o ardo Bažnyčios vienybę.

3. Kunigų konservatorių ir Bažnyčios modernėjimo šalininkų sankirtos. Negalima nepastebėti tam tikros įtampos tarp vyresnės kartos kunigų, sudarančių didžiumą ir besilaikančių griežtos tradicijos, ir jaunesnės kartos dvasininkų, ieškančių netradicinių pastoracinio darbo, bendravimo su įvairiomis tikinčiųjų grupėmis (ypač su jaunimu) formų ir linkusių spartinti Vatikano II susirinkime aprobuotų bažnytinių reformų vyksmą Lietuvoje. Nors ta priešprieša į paviršių prasiveržia retai, tačiau tai – nauja realybė, kuri reikalauja aiškiau įvardyti pozicijas ir intelektualiai pagrįsti argumentus. Bažnyčios kritikai linkę ją sureikšminti užmiršdami, kad Bažnyčioje visais laikais buvo gyva polemikinė dvasia. Ji gyva ir šiandienės Lietuvos katalikų bažnyčioje. Tai rodo Bažnyčios gyvastį ir griaua teiginius tų jos kritikų, kurie katalikus dažnai vaizduoja lyg kokius bevalius kareivius, koja kojon žengiančius ten, kur liepia Bažnyčia, ir neturinčius teisės į savo nuomonę ir autentišką evangelizacijos praktiką, savitą jos priemonių ir būdų pasirinkimą³.

³ Ta senos ir jaunosios kartos kunigų priešprieša susijusi su požiūriu į krikščionybės supratimą ir gebėjimu naujai pažvelgti į Katalikų bažnyčią. Vyrauja modernistinės tendencijos ir įtarimas dėl inovacijų. Taip būta visais laikais. Katalikai nebuvo vieningi ir tarpukariu, ir dabar. Tas skilimas ryškėjo po 1936 m., kai uždarius tautininkams „Rytą“ pasirodė „XX amžius“, subūręs aplink save kunigus ir pasauliečius, ieškančius Bažnyčiai paveikių būdų atliepti naujus visuomenės poreikius. Pokario metais prelatas L. Tulaba apskundė Vatikanui A. Maceiną, jog šis suabejojęs jo tinkamumu būti atciti-ninkijos vadu. Atvykusio į Lietuvą kunigo J. Saulaičio dėl jo neįprastų kalbų ir clogesio su tikinčiaisiais bandyta neprileisti prie įnaimo. Ne visiems priimtinos ir kunigo J. Sasnausko homilijos.

Kita vertus, einant nepramintais keliais visada yra rizika peržengti leistinumo ribas. Bažnyčios išmintis – perspėti ir parodyti tykančius pavojus, o ne drausti. Tikėtina, kad šiai nuostatai vis labiau įsigalint, susipažįstant su Vakarų Europos šalių bažnytinės veiklos partirtimi, mažės vidaus įtampų ir Lietuvos katalikų bažnyčioje⁴.

Čia paminėti veiksniai ir aplinkybės turi tiesioginės įtakos Katalikų bažnyčios, kaip institucijos, kaitai ir jos kryptiai, o pirmiausia – santykiui su valstybe ir politika. Kita vertus, 50 metų sovietinė valstybė stengėsi įvairiais būdais riboti Katalikų bažnyčios veiklą. Natūralu, kad žlugus sovietiniam režimui ir atkūrus nepriklausomybę, Katalikų bažnyčia netruko pasinaudoti susiklosčiusiomis naujomis aplinkybėmis.

2. Katalikų bažnyčios laikysena valstybės ir politinio gyvenimo atžvilgiu

Dar prieš Sąjūdžio atsiradimą ir trumpai po jo Bažnyčia buvo suvokiama kaip labai svarbi opozicija sovietiniam režimui ir kaip reikšminga visuomenės jėga. Sąjūdį laimino Bažnyčios vadovybė, į Sąjūdžio tarybą (V. Aliulis) ir jos grupes rajonuose įėjo dvasininkijos atstovai. Daugiausia tie, kurie dar aštuntajame dešimtmetyje buvo ištraukę į antikomunistinę veiklą, ryžtingai stoji ginti tikinčiųjų teisių. Pažymėtina, kad po 1988 m. jie greičiau ėmėsi darbo politikos, o ne bažnytinių iniciatyvų plotmėje. Kai kurie iš jų buvo išrinkti ir į Seimą

⁴ Katalikų bažnyčioje visais laikais būta savarankiškos minties ir požiūrio pasireiškimų (prisiminkime kad ir kunigą P. Jaką, kritiškai vertinusį Katalikų bažnyčią už Lietuvos lenkinimą). Tačiau visada jie sulaukdavo ir bažnytinės vadovybės nedviprasmiškos reakcijos. Šiandien Bažnyčia daug tolerantiškiau vertina tokius pareiškimus.

(A. Svarinskas)⁵. Ši padėtis skatino kai kuriuos žmones pervertinti Bažnyčios reikšmę šiandienėje visuomenėje, raginti gaivinti Bažnyčios politinę galią, palaikytos ir kai kurių jos narių, taip pat ir kunigų, politinės ambicijos. Neatsisakyta ir bandymų daryti poveikį politikai ar įvykiams visuomenėje.

Šie bandymai pirmiausia buvo siejami su pastangomis formuoti istorinės tapatybės suvokimą, ypač santykio su totalitarizmu aspektu, tačiau didesnės visuomenės paramos nesulaukė. Tai lėmė dar sovietmečiu KGB suformuotas šias pastangas reiškusių aktyvių katalikų (ypač kunigų), kaip agresyvių ir nesukalbamų žmonių, įvaizdis; kita vertus, nepasirengta dalyvauti politiniame gyvenime naujomis aplinkybėmis, atsižvelgiant į kintančius visuomenės poreikius ir bandant juos patenkinti adekvačiomis ir paveikiomis priemonėmis.

Plėtojantis demokratinėms institucijoms, kūrėsi naujos politinės organizacijos, kurių nariais tapo daug žymių katalikų veikėjų. Bažnyčia pamažu ėmė prarasti savo svorį politikos plotmėje. Tik Katalikų bažnyčios hierarchų išvalgumas ir neginčijamas moralinis autoritetas (kardinolo V. Sladkevičiaus) padėjo apmalšinti dalies dvasininkijos ambicijas dalyvauti politinėje veikloje ir sugrąžinti į bažnytinį gyvenimą. Palaikyta nuostata, kad politinė atsakomybė turi būti perduota į pasauliečių rankas, nes tai iš esmės esanti jų pilietinė pareiga ir jų apsisprendimo reikalas. Taigi praėjęs dešimtmetis ženklus mažiausiai trimis faktais.

Pirma, Katalikų bažnyčia principingai pasisakė už demokratinę politinę tvarką, nors tai toli gražu neturi reikšti, kad šis kone deklaratyvus demokratijos priėmimas nusako tikinčiųjų

suvokiamus demokratijos principus, ypač laisvės ir tolerancijos. Katalikų aplinkoje dar ir šiaudien šmėsteli „krikščioniškos valstybės“ vizija: tai būtų luominė ir tam tikra prasme autoritarinė valstybė – lyg savotiška paguoda ir alternatyva šiandienai galbūt ne iki galo sukurtai ir socialinių problemų saistomai demokratinėi Lietuvos valstybei.

Kai kurie katalikai žaidžia mintimis apie demokratiją, kuri būtų „apribota“ krikščioniškomis nuostatomis. Savaime suprantama, tai netaikytina Bažnyčios atstovams (vadovams), kurių prodemokratinė orientacija politikoje yra akivaizdi.

Tačiau akivaizdu ir tai, kad globalizacijos ir eurointegracijos perspektyvoje silpnėja visuotinė pritarimą prarandančios tautinės savivokos nulemti etiniai principai ir socialinė vizija. Aiškėja, kad demokratinė politinė tvarka, nepaisant jos trūkumų, yra gana patikima Bažnyčios veikimą laiduojanti priemonė. Savo ruožtu tai netrukdo Bažnyčiai, apibrėžiant santykius su valstybe, vis aiškiau ir detaliau įvardyti savo interesus, bendradarbiavimo sritis ir formas, siekti, kad būtų vykdomi abiejų šalių įsipareigojimai. Kartu vis labiau įsigali nuostata, kad Katalikų bažnyčia negali ir neturi būti nušalinta nuo integracijos į Europos Sąjungą, atvirkščiai, palaikydama ryšius su Europos šalių Bažnyčiomis, ji galinti šiam procesui realiai pagelbėti.

Antra, Bažnyčia ieškojo būdų ir priemonių atskleisti savo santykius su politinėmis partijomis, pirmiausia su LKDP, turinčia beveik šimtmetę tradiciją (įkurta 1904 m. Petrapilio dvasinės akademijos profesorių A. Jakšto, Maironio ir P. Bučio iniciatyva). Tiesa, ši partija sulaukė itin didelės Bažnyčios paramos rinkimuose į Seimą – tiek tarpukario metais (LKDP valdė Lietuvą 1920–1926 m.), tiek atkūrus nepriklausomybę (1992, 1996, 2000). Tačiau Bažny-

⁵ Kunigai, kaip piliečiai, turi teisę dalyvauti politikoje, bet remiantis „*Corporis Juris Canonici*“ 139 straipsniu turi gauti vyresnybės leidimą.

čios santykiai su šia partija ir tais laikais, ir dabar nebuvo paprasti⁶.

Krikdemų nesėkmės paskutiniuose rinkimuose, vidaus rietenos, vieningos nuostatos nebuvimas ginant Bažnyčios reikalus, nesutarimai tarp įvairių interesų grupių partijos viduje ir galiausiai skaidymasis – „moderniųjų krikdemų“ (gerokai nutolusių nuo Bažnyčios) sparno atskyrimas nuo LKDP, privertė Bažnyčią užimti nuosaikesnę poziciją ir atsargiau vertinti krikščionišką demokratinę orientaciją deklaruojančias partijas, tuo labiau išskirti „vienintelę“, prioritetinę (be LKDP, veikia dar ir trečioji – Lietuvos krikščionių demokratų sąjunga). Ir tai nenuostabu – savo krikščioniško tapatumo jos lig šiol taip ir nesugebėjo aiškiau įvardyti. Visos jos labiau deklaruoja savo krikščioniškumą, negu gina jį konkrečiais darbais, o kai kuriais savo veiksmais netgi jam yra priešingos.

Pažymėtina tai, kad dauguma partijų nėra pakankamai aiškiai įvardijusios savo pozicijos Bažnyčios atžvilgiu, neturi intelektualiai argumentuotos laikysenos, jų veiksmus neretai le-

mia konjunktūriniai vienadieniai išskaičiavimai. Tad nenuostabu, kad ne be širdgėlos arkv. S. Tamkevičius priverstas konstatuoti, kad „konkrečios partijos šiandien eina aiškiai prieš Bažnyčią“ (Bažnyčia 2000: 29).

Tokiomis aplinkybėmis pasigirsta balsų, teigiančių esą Bažnyčia turėtų vienodai priimti visas politines jėgas, jų nediferencijuodama, juolab kad tikinčiųjų esama visose partijose. Be to, jose yra ir nemaža buvusių žymių disidentų katalikų, kurie įsitraukė į kitas politines organizacijas, o ne į tradicinę katalikų partiją. Teoriškai tai suprantama, tačiau praktiškai labai sunkiai įgyvendinama. Bažnyčia per praėjusį dešimtmetį susidarė savo nuomonę apie dabartines Lietuvos partijas, pakankamai aiškiai atskleidusias savo poziciją. Bažnyčia atvira toms partijoms, kurios gerbia jos teises. Natūralu, kad santykiai su jomis yra geranoriškesni. Tad visiška lygybė Bažnyčios santykiuose su visomis partijomis dabartinėmis sąlygomis sunkiai įsivaizduojama.

Kita vertus, čia glūdi ir psichologinis dalykas. Tokia padėtis kai kuriems katalikams būtų nesuprantama, sukeltų nepatogumą ir būtų gana problemiška. Mat sunkiai priprantama prieminties, kad jie galėtų būti kitų politinių partijų, kurios nėra aiškiai įvardijusios savo krikščioniškos orientacijos, nariais arba kad jie šias partijas galėtų remti. Kol kas Bažnyčiai, atrodo, dar nepavyko iš esmės pakeisti šios sociopsichologinės nuostatos, nors pastangos šia linkme akivaizdžios. Tik laikas parodys jų vertę.

Trečia, akivaizdžiai teigiamas dalykas yra tai, kad Katalikų bažnyčia Lietuvoje nėra linkusi siekti savęs su nacionaline idėja ir nacionalizmu. Šiuo atžvilgiu Lietuvos bažnyčia yra atsparesnė už kai kurias Rytų Europos šalių bažnyčias (pvz., Slovakijos). Tai turi galias tradicijas, siekiančias dar prieškarinio laikų, kai būtent Katalikų bažnyčia ir jos intelektualai (M. Reinys, S. Šalkauskis) nedviprasmiškai pasisakė prieš nacių rasistinę po-

---

⁶ Krikdemų valdymo metais dėl korupcijos susikompromitavus aukštiesiems valdininkams, LKDP nariams, šešėlis krito ir Bažnyčiai, o ji šią partiją atvirai rėmė. Įtakos turėjo ir vidiniai partijos vaidai, išprovokavę „jaunųjų krikdemų“ grupės, kuriai vadovavo P. Dielininkaitis, išsiskyrimą. Tai privertė Bažnyčią laikytis atokiau nuo partijų apskritai. Juolab kad ir tuometinis popiežius Pijus XI ragino bažnyčias vengti politinio angažuotumo (Lenzenweger 1997: 149–159). Tai buvo patvirtinta ir Konkordatų, kuriuos Vatikanas pasirašė su valstybėmis (taip pat ir Lietuva 1927 m.) nuostatuose (Vyriausybės 1927: 1–6). Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, Konkordatas neteko galios. Bažnyčia nesijautė šiuo požiūriu įsipareigojusi ir atsikūrusiai Lietuvos valstybei bei jos valdžiai. Tad moralinė parama krikdemams (ir netgi atviras raginimas bažnyčiose balsuoti už šios partijos atstovus) atrodė natūralus ir abejonių nekeliantis dalykas. Dar ir šiandien kai kuriuose kaimiškuose rajonuose būti „geru ir doru“ katalikų reiškia kartu būti ir LKDP nariu arba mažiausiai Seimo ar savivaldybių rinkimuose balsuoti už šią partiją.

litiką tautinių mažumų (ypač žydų) atžvilgiu. Katalikų bažnyčios balsas buvo paveikus⁷.

Neabejotina, kad ši patirtis, taip pat konkrečios Katalikų bažnyčios parodytos iniciatyvos (Lietuvos katalikų bažnyčios Atsiprašymo aktai dėl praeityje padarytų klaidų, konferencijų genocido klausimu organizavimas ir kt.) reikšmingai prisidėjo prie lietuvių ir žydų santykių gerinimo, nepaisant įtampos, kurią per pastarąjį dešimtmetį bandė eskaluoti kai kurios grupės (Lietuvoje ir užsienyje), siekiančios vienadienių politinių, o dažnai ir egoistinių (bei materialių) tikslų.

Mažinant įtampą tarp lietuvių ir šalyje gyvenančių tautinių mažumų daug prisidėjo (intensityjant ekumeninėms nuostatoms) stiprėjantys Katalikų bažnyčios ryšiai su protestantų, ortodoksų ir net sentikių bendruomenėmis. Operatyvi, kūrybiška reakcija į įvykius mažina įtarmą, svetimumą ir nepasitikėjimą.

Nors, atrodo, Katalikų bažnyčios santykiai su valstybe gerėja, tačiau esama ir spęstinių dalykų.

Palyginti daug problemų vis dar kelia teisinė Bažnyčios padėtis ir jos santykis su valstybe.

Tiesa, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtraukti atskyrimo, lygių teisių bei laisvių aktai, priimta daugybė įstatymų, ginančių laisvą religinio gyvenimo raišką.

---

⁷ Tautininkų valdomoje Lietuvoje nebuvo genocido ar bandymų asimiliuoti tautines mažumas. Gausiausia iš jų – žydų (ją sudarė ketvirtis milijono žmonių, t. y. 8 proc. visų šalies gyventojų) bendruomenė naudojo savotišką kultūrinę autonomiją ir visiškai patenkino savo religinius, švietimo bei kultūros poreikius (Prunskis 1999: 271–293). Karo metais Bažnyčios vadovai (arkv. V. Brizgys) stengėsi sušvelninti žydų padėtį, kreipdamiesi į vokiečių okupacinę valdžią, nors į tai nebuvo atsižvelgta (Brizgys 1999: 319–329). Kur kas didesnę reikšmę turėjo asmeninės kunigų pastangos gelbstinti žydus. (Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus Gelbėtojų skyriaus archyve sudarytas vardinis 2300 asmenų sąrašas. Jame yra 136 dvasininkai.) (Sakaitė 1999: 227–228).

Bažnyčią valstybė remia ir finansiškai. Kasmet iš valstybės biudžeto visos pagrindinės Lietuvoje veikiančios konfesijos gauna finansinę paramą. Daugiausia lėšų lig šiol tenka katalikų bendruomenei kaip gausiausiai narių skaičiumi (pvz., 2002 m. iš 3,2 mln. litų valstybės lėšų, skirtų tradicinėms religinėms bendruomenėms remti, apie 2,1 mln. litų skirta Katalikų bažnyčiai). Šiek tiek lėšų skirama ir bažnytinių pastatų išlaikymui, priežiūrai, jų restauravimo darbams. Bažnyčioms leidžiama naudotis ir kai kuriomis mokesčių lengvatomis.

Per dešimtmetį bažnyčioms ir vienuolynams grąžinta beveik 200 pastatų, kurie anksčiau buvo atimti iš kongregacijų, vienuolynų arba diacezijų. Priimtas 1995 m. ir 1997 m. pataisytas Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas, kuriuo remiantis sutvarkytos bažnyčių ir religinių bendruomenių registracijos sąlygos⁸.

---

⁸ Pagal šį įstatymą, visos religinės bendruomenės suskirstytos į tradicines ir netradicines. Tradicinėmis laikomos 9 dvasinio ir socialinio palikimo dalį sudarančios religinės bendruomenės ir bendrijos: lotynų apeigų katalikai; graikų apeigų katalikai (unitai), evangelikai liuteronai; ortodoksai (stačiatikiai); sentikiai pomorai; judėjai; musulmonai sunitai; karaimai. Netradicinės konfesijos Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatyme apibūdinamos taip: „Kitos (netradicinės) religinės bendrijos gali būti valstybės pripažintos kaip Lietuvos istorinio, dvasinio ir socialinio palikimo dalis, jeigu jos palaikomos visuomenės ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymams ir dorai. Valstybės pripažinimas reiškia, kad valstybė palaiko religinių bendrijų dvasinį, kultūrinį ir socialinį palikimą. (...) Religinės bendrijos gali kreiptis dėl valstybės pripažinimo, praėjus ne mažiau kaip 25 metams nuo pirminio jų įregistravimo Lietuvoje. Jeigu prašymas nepatenkinamas, pakartotinai galima kreiptis praėjus 10 metų nuo prašymo nepatenkinimo dienos. (...) Religinės bendruomenės gali būti įregistruotos, jei vienija ne mažiau kaip 15 narių pilnamečių Lietuvos Respublikos piliečių. Religinės bendrijos gali būti įregistruotos, jei vienija ne mažiau kaip dvi religines bendruomenes“ (Lietuvos 1995: 3–4). (Beje, bendruomenės registravimas Lietuvoje yra gana liberalus, palyginti su kitomis pokomunistinėmis šalimis. Antai Čekijoje bendruomenė įregistruojama, jeigu ją sudaro 25 nariai.)

Bažnyčioms palikta autonomija savarankiškai tvarkytis savo viduje.

Subsidiarumo principą galima išvelgti ir 1996 m. Šeimos įstatymo papildyme, kuriuo buvo įteisinta tradiciškai fakultatyvinė jungtvių forma. Tai reiškia, kad registruotose bažnyčiose sudarytos santuokos turi juridinį veiksmingumą.

Visuomenės požiūriu daug reikšmės turėjo sutartys tarp Katalikų bažnyčios ir valstybės dėl sielovados kalėjimuose, pataisos darbų įstaigoje, ligoninėse ir kariuomenėje (2000 m.), taip pat dėl tikybos, kaip pasirenkamos disciplinos, (etika ar tikyba) grąžinimo į mokyklas.

Nors buvo atnaujinti diplomatiniai santykiai su Vatikanu, tačiau lig šiol dar nepasirašyta tarptautinė sutartis, arba Konkordatas, kuris ne tik aiškiau apibrėžtų ir atskleistų Lietuvos valstybės įsipareigojimus Bažnyčios atžvilgiu, bet ir autoritetingai įvardytų ir nustatytų pačios Katalikų bažnyčios Lietuvoje veikimo ir atsakomybės ribas.

Be to, dar reikia išspręsti tam tikrus turtinius klausimus. Akivaizdu, kad grąžinimas Bažnyčiai likusio anksčiau konfiskuoto turto, ekonominio sunkmečio laikais dėl galimų socialinių padarinių sukels daugiausia aistrų ir bus vertinamas nevienodai. Taip buvo visais laikais ir visose šalyse, kai valstybė ryždavosi grąžinti ne teisėtai iš Bažnyčios atimtą turtą. Kita vertus, tas grąžinimas sukurs naujų sudėtingų problemų ir pačiai Bažnyčiai, visų pirma finansinių. Iškilis (ir jau kyla) grąžinto turto (pastatų, meno kūrinių kolekcijų) tinkamo išlaikymo, apsaugos ir naudojimo pagal paskirtį problema.

Galima manyti, kad retėjant aktyvių katalikų gretoms ir esant žemam daugumos šalies gyventojų pragyvenimo lygiui mažės ir tikinčiųjų materialinė parama Bažnyčiai. Bažnyčia taps problema ir sau, ir valstybei, o ši savo ruožtu negalės tik abejingai stebėti tokią padėtį. Tikėtina ir parama, juolab kad Bažnyčia vis labiau suvo-

kiama kaip pilietinės visuomenės dalis, taigi verta jos dėmesio, kartu turinti įtakos ir pačios pilietinės visuomenės tapsmui. Akivaizdu, kad tokia besiklostanti situacija neabejotinai veiks ir pačios Katalikų bažnyčios vietas ir statuso kitimą.

3. Katalikų bažnyčios specifinės padėties ir vaidmens kitimo prielaidos kuriant pilietinę visuomenę Lietuvoje

Pirmiausia vertėtų aptarti pačią pilietinės visuomenės sąvoką.

Pilietinės visuomenės sąvoką galime suprasti keleriopai. Dažnai ši sąvoka nėra neutrali, ji turi normatyvinį komponentą – apibrėžia tam tikrą tikslą, būseną, kurios visuomenė turėtų siekti. Būtent ši forma pas mus ir yra vartojama. Palikime nuošaly visas idėjines, ideologines ir politines reikšmes, filosofinę libertarizmo ir komunitarizmo polemiką, kur pilietinės visuomenės koncepcija aiškiai dominuoja.

Pilietinė visuomenė siaurąja prasme yra identiška interesų grupių sistemai, taigi gausybei įvairiausių grupių, draugijų, sąjungų ir kooperatyvų, kurių yra kiekvienoje demokratinėje visuomenėje (Russell 1996: 28–29). Galima tarti, jog pilietinė visuomenė – tai nevyriausybinė organizacijų tinklas, pakankamai tvirtas, kad atsvertų valdžios galią, bet neužkertantis jai kelio vykdyti savo esminių funkcijų – saugos ir tvarkos užtikrinimo, pagrindinių piliečių ir organizacijų interesų derinimo. Nevyriausybines organizacijas turi oponuoti valdžiai, neleisti jai per daug viešpatauti. Savo ruožtu valdžia turi valdyti šias organizacijas, bet kartu apsaugoti ir sudaryti sąlygas joms klestėti. Valdžios sutramdymas neturi kelti nei anarchijos, nei visuomenės atomizacijos. Nebus pilietinės visuomenės ten, kur viešpataus visų karas prieš visus arba vyraus visuotinis abejingumas kaimynams ir bendrapiliečiams.

Aš traktuosiu pilietinę visuomenę ne normatyviškai, o kaip būseną, faktą, kad būtent šiuolaikinėse demokratijose egzistuoja begalė tarpusavyje konkuruojančių ir bendradarbiaujančių piliečių susivienijimų arba, kitaip tariant, kad tarp piliečių (visuomenės) ir valstybės yra margas tinklas susijusių struktūrų, kurias galime pavadinti tarpine sistema.

Kyla klausimas: kaip valstybė turi elgtis šių interesų grupių atžvilgiu – turi keletą iš jų išskirti ar ne, kokių mastu atsižvelgti į interesų grupių poziciją priimant politinius sprendimus ir panašiai. Iš to išplaukia diskusija, koks interesų perteikimo modelis, neokorporatyvistinis ar pliuralistinis, turi imti viršų – tai jau yra ir politinė diskusija.

Į klausimą, ar Lietuvoje susiformavo pilietinė visuomenė, kurią suvokiame kaip turtingos struktūruotos tarpinės sistemos egzistavimą, turime atsakyti teigiamai. Suprantama, su išlygomis, turėdami omenyje visą šių organizacijų veikimo formalizmą ir kartu gerai suprasdami, kad dešimt metų atkurtai demokratijai yra per trumpas laikas, kad pilietinė visuomenė visiškai išsiskleistų ir tobulai funkcionuotų (kiek apskritai įmanu tai pasiekti).

Jeigu mes pilietinę visuomenę suvokiame šia prasme (o būtent taip aš ją suvokiū), tada klausimas „Kokių mastu Lietuvos katalikų bažnyčia yra jos sudedamoji dalis“ virsta klausimu „Ar Bažnyčia Lietuvos visuomenėje yra viena iš interesų grupių“, arba „Ar ji (Bažnyčia) visuomenėje užima ypatingą padėtį (toji padėtis jai yra visuotinai pripažinta ir nekvestionuojama)“.

Savaime suprantama, šį klausimą užduoda daugybė sociologų ir į jį bandoma atsakyti įvairiais būdais, pasitelkus įvairius argumentus. Vieni Bažnyčią laiko organizacija *sui generis*, kuri nuo kitų interesų grupių iš esmės skiriasi (Abromeit 1986). Kiti, greičiausiai remdamiesi situacija JAV, laiko ją tam tikru interesų grupės

tipu, kuriam būdingas gana laisvas ir netgi pragmatinis religinis gyvenimas ir vertybių naudojimas siekiant visuomenės bei valstybės paramos (Beyme 1996). Negalima pamiršti ir to, kad bažnyčių sistemų veikimo interpretacijos labai priklauso ir nuo konkretaus konteksto, kuriame jos buvo suformuluotos.

Teoriškai mums niekas nekliudo priskirti bažnyčias interesų grupėms. Vokiečių sociologas Ulrichas von Alemanas interesų grupes apibrėžia taip: „*Tai savanoriškai sukurti socialiniai vienetai, turintys tam tikrus tikslus ir darbo pasiūlymą, mėginantys įgyvendinti individualius, materialius bei idealistinius savo narių interesus poreikių, naudos bei pateisinimo prasme. Jie veikia socialinio darinio viduje ir (arba) prieš kitas grupes, organizacijas bei institucijas*“ (Aleman 1997: 137–138).

Iš tiesų bažnyčios tam tikrais atvejais politinėje sistemoje atlieka panašias funkcijas kaip interesų grupės. Suprantama, šis faktas leidžia jas laikyti interesų grupėmis. Kai kuriose politinėse sistemose (pvz., Italijos, Ispanijos) jų visuomeninės-politinės funkcijos pranoksta įprastas įtakingų interesų grupių funkcijas ir privileijuotą padėtį, tačiau teisinis atsiribojimas ir daugybė kitų dalykų lig šiol prieštarauja tokiam supratimui.

Lietuvoje Katalikų bažnyčios įtaka nors ir susilpnėjusi, tačiau gana pastebima ir įtakinga, Bažnyčios veikla tampa socialiai įprasminama. Todėl apie ją, kaip ir kitas interesų grupes, galima kalbėti kaip apie organizacijas, kurios stengiasi aktyviai dalyvauti formuojant pilietinę visuomenę.

Suprantama, Bažnyčiai būtų sunku pritarti tokiui interpretacijai ne vien tik dėl galios pozicijos, bet ir dėl to, kad tai iš esmės prieštarauja jos požiūriui į politiką ir politinę sistemą, o tai, pavyzdžiui, matyti iš kai kurių Bažnyčios socialinio mokymo interpretacijų (Hoffner 1996: 250–255). Katalikiškos grupinių interesų sam-

pratos kontekste, Bažnyčiai nenoriai taikant pliuralistinį „visuomeninės naudos“ modelį, be jokios abejonės, prielaida, kad Bažnyčia yra *tik* viena iš tarpinės sistemos institucijų, yra sunykiai suvokiama.

Kartu komentatorius ar interpretatorius erdvėje, kuri buvo smarkiai veikiamą Bažnyčios ir krikščioniškų vertybių, iškart patiria daugybę problemų, susijusių su tokia – *tik funkciniu* – konstatavimu. Mes turime psichologinių barjerų Katalikų bažnyčią laikyti interesų grupe, visų pirma turėdami galvoje jos istorinę funkciją, reikšmę Europos civilizacijos istorijai, o siauriau – Lietuvos istorijai, tautos savimonės išsaugojimui, atsižvelgdami į jos ypač garbingą padėtį ir t. t. Būtent dėl šios priežasties mes dažnai pražiūrime šiandienį Bažnyčios vaidmenį sistemoje ir procesus, keičiančius jos padėtį.

Ne paslaptis, kad ir dalis Bažnyčios žmonių dar nepasirengę ir nelinkę kritiškiau vertinti jos veikimo ir raiškos formų, kurios naujomis sąlygomis tampa vis mažiau patrauklios ir paveikios⁹.

Tikėtina, kad Bažnyčios atstovai, priėmę šią tezę, nors ir be didelio džiaugsmo, ateityje galėtų rinktis tinkamas pastoracines ar misijų strategijas veikdami sekuliarizuotoje aplinkoje, kur reikia vis adekvatesnio Bažnyčios atsako į kintančios realybės iššūkius.

Šiandienės Vakarų valstybės bažnyčių atžvilgiu dažniausiai užima tokią poziciją: viena vertus, jos garantuoja tikėjimo laisvę, o kita vertus, yra neutralios požiūriu į vertybes atžvilgiu. Tų bažnyčių teisinė padėtis kaip tik ir kyla iš šio dvilypio principo. Kaip pažymėjo vokiečių sociologas Christophas Linkas, valstybės ir Bažnyčios

santykis grindžiamas dviem principais: sekuliarizuotos valstybės pasaulėžiūrinio neutraliteto ir religinės laisvės. Vadinasi, Bažnyčia galėtų turėti išskirtinę padėtį ir valstybės bei visuomenės atžvilgiu, t. y. būti kaip organizacija *sui generis*, jeigu ši jos funkcija būtų pripažįstama tiek visuomenės daugumos, tiek valstybės (Link 1997).

Tačiau Lietuvoje šiandien nieko panašaus nėra. Priešingai, pastebime tendenciją, kad valstybė (nors bažnyčios *de jure* istoriškai gali turėti ypač garbingą padėtį) palaipsniui liaujasi Bažnyčią *de facto* laikyti ypatinga organizacija. (Tai rodo ir valdininkų bandymas taikyti Bažnyčiai taisykles ir reikalavimus, kurių privalu laikytis šalyje veikiančioms profaninėms organizacijoms.) Tikėtina, kad sparčiai skverbiantis į šalį naujiems religiniams judėjimams ir sektoms, didėjant jų tarpusavio konkurencijai, ir visuomenė nustos laikyti Bažnyčią organizacija, kuriai priskirtina specifinė padėtis ir privilegijos. Be abejo, Lietuvoje, kaip ir kitose šalyse, tam turi įtakos gyventojų vertybinių prioritetų kitimas, interpretuojamas kaip tradicinių vertybių nykimas (Grigas 1998: 108–121). Tikėtina, kad ilgalaikėje perspektyvoje vyks tokie esminiai procesai, kurie turės įtakos ir Katalikų bažnyčios, kaip institucijos, kaitai:

1. Religinių vertybių nykimas, jų įtakos visuomenėje silpnėjimas ir menkesnė galimybė veikti politinėje plotmėje.

2. Didėjantis visuotinis nusigrėžimas nuo vertybių, kurios susijusios su pareigos ir pritarimo savimone (tiek politikos, tiek darbo srityse), taip pat nuo vertybių, perteikiančių vadinamosios religinės etikos (teonominės etikos – Dievo garbė ir karalystė kaip galutinis tikslas) nuostatas ir kategorijas (Pesche 1997: 97–104), leidusių plėtoti kapitalizmui.

3. Nenoras paklusti tradicinėms normoms ir vertybėms, orientuojantis į individualias vertybes, savirealizaciją ir pasitenkinimą savimi.

---

⁹ Lig šiol vyrauja tradicinis nekritiškas katalikų intelektualų požiūris į Katalikų bažnyčią ir jos veikimą, vengiama jį vertinti platesniam visuomenėje (ir apskritai katalikiškoje Europoje) vykstančių procesų kontekste.

Teiginių, kylančių iš gausių empirinių tyrinėjimų, visuma rodo, kad nusigręžiama nuo tradicinių agrarinės ir industrinės visuomenės vertybių, kad vadinamąją poindustrinę erą galima atpažinti iš naujų vertybių, kurios formuojasi gana sparčiai ir kurioms Bažnyčios įtaka nėra didelė.

Lietuvoje pastaruoju dešimtmečiu mes buvome liudininkai panašios raidos, kuri demokratinėse Vakarų Europos šalyse vyko jau anksčiau. Mūsų šalies ypatingumas tas, kad po komunistinio visuomenės vertybių naikinimo šie pokyčiai praūžė itin sparčiai. Jų mastas ir padariniai dar nėra iki galo suvokti ir įvardyti. Tačiau kai kurie pokyčiai jau pastebimi ir plika akimi.

Pirma, mažėja žmonių, kurie su Bažnyčia artimai susiję – reguliariai dalyvauja pamaldose ir vienaip ar kitaip atstovauja pozicijai, kurią visuomenės akyse Bažnyčia stengiasi apginti – apginti savo krikščioniškumą.

Antra, Bažnyčia, kaip tam tikrų vertybių reprezentantė, vis mažiau sulaukia visuomenės pritarimo, bet vis dažniau suvokiama kaip organizacija, naudinga ir visuomenei, ir valstybei, nes imasi atlikti socialinius darbus, kurie nėra laikomi „prestižiniais“ (išplėtota Caritas organizacijų veikla vyskupijose), ir siaurąją prasme gina specifinius tikinčiųjų interesus.

Trečia, mažėja Bažnyčios, kaip universalių vertybių skelbėjos, įtaka, kadangi pritarimas joms Lietuvos visuomenėje nyksta: įsigali postmodernus vertybių pliuralizmas, vis dažniau verifikuojamos vertybės, kurias visuomenė laikė neabejotinomis.

Šio proceso rezultatas toks: Bažnyčia laipsniškai, nepaisant savoypatingos padėties, kurią ji stengiasi išlaikyti (apeliuodama tiek į savo nuopelnus Lietuvai praeityje, tiek į socialinio veikimo dabartyje sferų ir sričių ypatingumą), virsta interesų grupe.

Tokia situacija Katalikų bažnyčiai turi reikšėti ne tik nuostolį. *Būti interesų grupe*, vadinasi,

viena vertus, neturėti tam tikros *a priori* duotos padėties (kuri demokratinio pliuralizmo sąlygomis atrodo nekaip), kita vertus, reiškia būtinybę siekti įgyvendinti savo interesus (idėjas, mintis ir pažiūras) konkuruojant su kitomis (religinėmis) grupėmis. Tai – savotiškas iššūkis.

Žvelgiant iš šalies, visiškai tas pat, Bažnyčia pripažįsta sau interesų grupės poziciją ar ne. Taip pat nėra svarbu, ar Lietuvos visuomenė jau yra, ar greitai atsidurs tokioje situacijoje. Svarbu tai, kad visuomenėje vykstantys pokyčiai neišvengiamai provokuoja šios situacijos radimąsi. Akivaizdu ir tai, kad Lietuvos katalikų bažnyčiai, drauge ir katalikams šios problemos sprendimas – ne tik laiko iššūkis, bet ir didžiausias išbandymas.

Išvados

1. Katalikų bažnyčios, kaip institucijos, veikimo kaita Lietuvoje pastarąjį dešimtmetį priklausė nuo dviejų pagrindinių veiksnių. Viena vertus, tai sovietmečiu vykdytos antibažnytinės politikos paveldas, lėmęs atsargų požiūrį į naujoves ir tikinčiųjų iniciatyvos perdavimą kunigams, o kita vertus, perėjimas nuo ankstesnių socialinių ryšių prie pilietinės visuomenės, kurioje Katalikų bažnyčiai tenka susidurti su naujais iššūkiais ir ieškoti adekvataus atsako sparčiai vykstančių transformacijų akivaizdoje.

2. Pirmuoju nepriklausomybės dešimtmečiu vykęs formalus Bažnyčios atnaujinimas susigrąžinant draustas veikimo sritis ir priemones išryškino ir naujus Bažnyčios, kaip institucijos, augimo įtampų (išorinius ir vidinius) šaltinius: išoriniai yra susiję su Sąjūdžio metais gimusiais ir spėjusiais žlugti mitais: tai tikrosios Bažnyčios jėgos ir jos įtakos visuomenei galimybių pervertinimas ir nepakankamas priešiško Bažnyčiai apraiškų įvertinimas; vidiniai – adekvataus bendravimo su šiuolaikine pliuralistine visuomene paveikimais priemonėmis stoka; bendro labo ir atski-

ro (grupės) intereso sprendžiant Bažnyčios reikalus susikirtimas; kunigų konservatorių ir Bažnyčios modernėjimo šalininkų sankirtos. Šie įtampų šaltiniai išryškina realius Bažnyčios padėties ir įtakos visuomenėje, taip pat ir politinės, kontūrus.

3. Dar prieš Sąjūdžio atsiradimą ir trumpai po jo Katalikų bažnyčia buvo suvokiama kaip viena iš svarbiausių opozicijų sovietiniam režimui ir kaip reikšminga visuomenės jėga. Ši padėtis skatino dalies tikinčiųjų puoselėtą mintį auginti Bažnyčios politinę galią, palaikyti aktyvesnių kunigų, dar aštuntajame dešimtmetyje įsitraukusių į antikomunistinę veiklą, politines aspiracijas ir ambicijas. Tačiau ji nesulaukė platesnės visuomenės paramos. Katalikų bažnyčios vadovybės (kardinolo V. Sladkevičiaus) įžvalgumu ir santūria laikysena pavyko įveikti atviro politinio angažuotumo protrūkį ir apginti nuostatą, kad politinė atsakomybė būtų perduota į pasauliečių rankas, nes tai esanti jų pilietinė pareiga ir apsisprendimo reikalas.

4. Katalikų bažnyčios laikyseną valstybės atžvilgiu pastarąjį dešimtmetį ženklino trys esminiai dalykai.

- Katalikų bažnyčia principingai pasisakė už demokratinę politinę tvarką, nors tai toli gražu nereiškia, kad šis kone deklaratyvus demokratijos priėmimas nusako vienodai tikinčiųjų suvokiamus demokratijos principus, ypač laisvės ir tolerancijos.
- Bažnyčia ieškojo būdų ir priemonių atskleisti savo santykius su politinėmis partijomis, o pirmiausia su LKDP. Tačiau tie santykiai ir tarpukario metais, ir dabar nėra paprasti. Bažnyčia stengėsi užimti nuosaikią poziciją politinių partijų atžvilgiu, nes lig šiol jos dar nėra aiškiai apibrėžusios savo idėjinio tapatumo, neturi tvirtos pozicijos ir Bažnyčios atžvilgiu. Jų laikyseną dažnai lemia vienadieniai konjunktūriniai išskaičiavimai. Bažnyčia atvira toms partijoms, kurios gerbia jos

teises. Natūralu, kad santykiai su jomis yra geranoriškesni. Tad visiška Bažnyčios santykių su visomis partijomis lygybė dabartinėmis sąlygomis sunkiai įsivaizduojama.

- Katalikų bažnyčia Lietuvoje nėra linkusi siekti sąvės su nacionaline idėja ir nacionalizmu. Ši nuostata turi gilią tradicijas, siekiančias dar prieškarinio laikų, kai būtent Katalikų bažnyčia ir jos intelektualai (M. Reinys, S. Šalkauskis) nedviprasmiškai pasmerkė nacijų rasistinę politiką tautinių mažumų (ypač žydų) atžvilgiu. Pastarąjį dešimtmetį intensyvėjant ekumeninėms nuostatoms, stiprėjantys Katalikų bažnyčios ryšiai su protestantų, ortodoksų ir net sentikių bendruomenėmis padėjo atsikratyti įtarumo, svetimumo ir nepasitikėjimo, mažinti įtampą tarp lietuvių ir šalyje gyvenančių tautinių mažumų.

5. Nepaisant neabejotinos pozityvios Katalikų bažnyčios įtakos tobulinant visuomenės socialinę organizaciją ir kuriant pilietinę visuomenę, vis labiau aiškėja, kad valstybė (nors Bažnyčia *de jure* istoriškai ir turi išskirtinai garbingą padėtį dėl nuopelnų ugdant tautos savimonę ir saugant jos tapatumą) pamažu liaujasi Bažnyčią *de facto* pripažinti ypatinga organizacija. Laikantis pažiūros, kad pilietinę visuomenę sudaro identiška įvairių grupių, draugijų, sąjungų sistema, Bažnyčia tampa viena iš interesų grupių. Būti interesų grupe Bažnyčiai reiškia du dalykus: viena – neturėti tam tikros *a priori* duotos padėties, kuri pilietinėje visuomenėje demokratinio pliuralizmo sąlygomis atrodo nekaip, kita – būtinybę siekti savo interesų (idėjų, vertybių, pažiūrų) įgyvendinimo konkuruojant su kitomis (religinėmis) grupėmis. Tai savotiškas iššūkis ir Bažnyčiai, ir tikintiesiems: Bažnyčiai – rasti visuomenės poreikius atliepiančias pastoracinio ir socialinio veikimo priemones, tikintiesiems – ne tik viešai liudyti, bet ir veiksmingai apginti savo krikščioniškumą.

LITERATŪRA

1. Navickas, A. 2002. „Trys atodūsiai žvelgiant į Lietuvą“, *Sandora*. 2.
2. Rops, D. 1998. *The Church in Society*. New York: Free Press.
3. Navickas, A. 2002. „Trys atodūsiai žvelgiant į Lietuvą“, *Sandora*. 2.
4. „Bažnyčia ir visuomenė: diskusijos, vykusios 1999 metų spalio 8 d. Vilniaus universiteto Senato salėje, dalyvių pasisakymai“, 2000. *Tėvynės sargas*. 1–2.
5. Rodger, Ch., Drostan, M. 1990. „Krikščionis, Bažnyčia ir politika“, *Tėvynės sargas*. 1.
6. Peškaitis, A., Glodenis, D. 2000. *Šiuolaikinis religingumas*. Vilnius; Varnauskas, R. 1997. „Sektos: pažanga ar destrukcija?“, *Vėidas*, vasario 15; Sektos. 1995. Marijampolė; Paškus, A., 1993. *Žmonės, dvasios ir dievai Naujajame amžiuje*. Kaunas; Bogušauskaitė, L. 1996. „Kas galėjo paskatinti netradicinių bendruomenių gausą Lietuvoje?“, *Kauno diena*, rugp. 21.; Jockus, A. 1995. „Egzotikos ir magijos pokštai – jaukas pototalitarinei sąmonei“, *Lietuvos aidas*, bal. 21 ir kt.
7. Pruskus, V. 2001. *Socialinė katalikybė tarpukario Lietuvoje: jaunosios kartos lietuvių intelektualų katalikų įžvalgos*. Vilnius: VPU, 77–90, 141–151.
8. Lenzenweger, J., Stochmeier, P., Amon, K., Zinshobler, R. 1997. *Katalikų bažnyčios istorija*. Antra dalis. Vilnius.
9. *Vyriausybės žinios*. 1927, gruodžio 20, nr. 264.
10. „Bažnyčia ir visuomenė“, 2000. *Tėvynės sargas*. 1–2.
11. Prunskis, J. 1999. „Lietuvos žydai ir holokaustas“, *LKMA Metraštis*, t. 14. Vilnius.
12. Brizgys, V. 1999. „Žydų likimas Lietuvoje“, *LKMA Metraštis*, t. 14. Vilnius.
13. Sakaitė, V. 1999. „Lietuvos kunigai žydų gelbėtojai“, *LKMA Metraštis*, t. 14. Vilnius.
14. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas 1995 m. spalio 4 d., *Valstybės žinios*, Nr. 89.
15. Russell, J. W. 1996. *Introduction to Macro-sociology*. New Jersey: Prentice Hall.
16. Abromeit, H. 1986. *The Church in a Secularized Society*. New York: Carden City.
17. Beyme, K. 1996. *Church in Society*. London: Free Press.
18. Aleman, U. 1997. *The Catholic Church in the Modern World*. New York: John Wiley and Sons.
19. Hoffner, J. 1996. *Krikščioniškasis socialinis mokymas*. Vilnius.
20. Link, Ch. 1997. *The Church in the Age of Revolution*. Chicago: Free Press.
21. Grigas, R. 1998. *Socialinių įtampų Lietuvoje laukai*. Vilnius.
22. Pesche, K. 1997. *Krikščioniškoji etika. Bendroji moralinė teologija Vatikano II Susirinkimo dvasia*. T. I. Vilnius.

CHANGES OF CATHOLIC CHURCH IN LITHUANIA IN TIME OF TRANSFORMATIONS

Valdas Pruskus

Summary

After the restoration of independence of Lithuania, changing of Catholic Church as an institution was predetermined by two most important factors. One of them was the heritage of the anti-church policy promoted in the Soviet times. The other one was the fact that on the transition from the earlier social links with a civic society the Church comes into collision with new challenges and looks for an adequate response in the presence of rapidly developing transformations.

The formal renovation of the Church within the first decade of independence by returning to its earlier prohibited spheres and means of activities brought to light the new sources of tension (external and internal)

of growing of the Church as an institution. The external sources are bound with the myths which appeared in the times of *Sąjūdis* and have failed already – the overrating of the force of the Church and its possibilities to influence the society as well as the insufficient estimation of expressions of the enmity to the Church. The internal sources include: a lack of an adequate communication with the modern pluralistic society using influential means; a conflict between the general welfare and the interests of an individual (a group) in a settlement of affairs of the Church; clashes of conservative priests and supporters of making the Church more modern. The listed sources of tension bring to light the real outline of the position and influence of

the Church in the society as well as its political influence. The attitude of the Catholic Church with respect to the state within the last decade may be characterized with three essential factors.

First, the Catholic Church declared that in principle it agrees with a democratic political regime, however, it is far from being truth that such almost declarative approval of a democracy means identical perception of the principles of democracy, in particular freedom and tolerance, in various strata of believers.

Second, the Church was looking for ways and means to disclose its relations with political parties. The Church was trying to maintain a moderate position with respect to political parties, because they have not sufficiently clearly defined their ideological identity and have not expressed clearly their position with respect to the Church. Their attitude is often caused by one-day conjuncture conditions.

Third, the Catholic Church in Lithuania is not disposed to affiliate itself both with the national idea and nationalism. This standpoint has long-year traditions, formed before the war, and, in course of strengthening of the links of the Catholic Church with Protestant, Orthodox and even Old Believer communities, it made the atmosphere of suspiciousness, alienation and distrust more healthy and in this way helped to reduce the tensions between Lithuanians and national minorities of Lithuania.

In spite of an indubitable positive influence of the Catholic Church upon an improvement of the social organization of the society and a formation of a civic society in Lithuania, it becomes more and more clear that the state (although the especially honorable position of the Church, formed in course of history *de jure* for its merits in development of self-consciousness of the nation and protection of its identity) *de facto* gradually is ceasing to consider the Church as organization with special status. If civic society is defined as system of various groups, societies, unions, the Church becomes one of many groups of interest. Being a group of interest means the following to the Church. First – a loosening of the certain *a priori* predetermined position which does not look well from the standpoint of democratic pluralism proper to civic society. Second – the relations of the Church as an institution with other public institutions are defined more clearly and a necessity to strive for a realization of its interests (ideas, thoughts, opinions) in a competition with other (religious groups) is better realized. It was a peculiar challenge both to the Church and believers. The Church was induced to find ways of action corresponding to the needs of the society. The believers were induced not only attest publicly their Christian faith, but also effectively protect it.

Keywords: Catholic Church, religious organizations, cultural and religious pluralism, anti-Church activities of State, civic society.

[teikta 2002 04 15]